

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรหลังจากผ่านโครงการฝึกอบรม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จากชุมชนราชธานีอโศก Changes to Farmers' Lifestyles after Attending Ratchathani Asoke's Sufficiency Economy Training Program

ธำรงค์ แสงสุริยจันทร์ (Thamrong Sangsuriyajan)¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกร หลังจากผ่านโครงการฝึกอบรมการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง จากชุมชนราชธานีอโศก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มที่ 1 เป็นเกษตรกรที่ผ่านโครงการฝึกอบรม ในปี พ.ศ. 2551 ไม่ได้รับการจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรม มีการเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีขึ้นในบางตัวชี้วัดของแต่ละด้าน กลุ่มที่ 2 เป็นเกษตรกรที่ผ่านโครงการฝึกอบรม ในปี พ.ศ. 2544 - 2549 ได้รับการจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรม มีการเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีขึ้นในทุกตัวชี้วัดของทุกด้าน ยกเว้นสภาพหนี้สิน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การมีสุขภาพแข็งแรง ความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวมีปัญหาลดลง ความศรัทธาในพุทธศาสนาและความต้องการปฏิบัติธรรมเพิ่มมากขึ้น การลดต้นทุนการผลิต การมีรายได้เพิ่มขึ้น การได้รับความรู้จากการฝึกอบรมทั้งด้านอาชีพและธรรมะ หลังสำคัญที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยั่งยืน คือ การสนับสนุนจากครอบครัว การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน การเขียนเขียนติดตามผลและจัดกิจกรรมเสริมความรู้อย่างต่อเนื่องหลังการฝึกอบรม

Abstract

This study investigated the changes in farmers' lifestyles after completion of the Sufficiency Economy Training Program conducted by the Ratchathani Asoke community, located in Warinchamrab district, Ubon Ratchathani province. The research participants were separated into two groups. Results reveal that the first group of farmers who completed the 2008 training program and did not participate in any follow-up activities did not show positive changes in all indicators. However, the second group of farmers who completed the training program between 2001 and 2006 and participated in a follow-up course showed positive behavior changes in all indicators except debt status. The factors that contributed to the mentioned changes of both groups included better health, improved well-being of self and family, a stronger faith in Buddhism and a desire to be a more faithful follower, decreased production costs, increased income, the acquisition of occupational skills, knowledge, and moral behavior. The study suggests

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34190
e-mail: sangsuriyajan@gmail.com

that family support, becoming a member of career groups, and the continued support provided by post-training and follow-up courses were the major contributors to sustainable change in the farmers' lifestyles.

คำสำคัญ : เศรษฐกิจพอเพียง การฝึกอบรมเกษตรกร ชุมชนชาวโสภ

Keywords: Sufficiency Economy, Farmers' Training Program, Asoke Community

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยสู่ความก้าวหน้าหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นการพัฒนาที่ไม่ตั้งอยู่บนรากฐานของสังคม และวัฒนธรรมไทย รวมทั้งความไม่รู้เท่าทันกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทำให้การพัฒนาขาดความสมดุลใน 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ต้องตกอยู่ในสภาพที่เดือดร้อน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้น้อยกว่ารายจ่าย และหนี้สินเพิ่มขึ้น 2) ด้านสังคม ได้แก่ อาชีพไม่มั่นคง ครอบครัวไม่อบอุ่น และสุขภาพเสื่อม และ 3) ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเกื้อกูลลดลง และการติดอบายมุข คือ สุรา บุหรี่ การพนัน แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว หน่วยงานของรัฐบาลได้เลือกชุมชนบุญนิยมชาวโสภเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้กระบวนการฝึกอบรมเป็นเครื่องมือ ซึ่งเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ทำให้ปัญหาลดลง

ชุมชนบุญนิยมชาวโสภเกิดจากการรวมกลุ่มของผู้ปฏิบัติธรรมตามแนวทางพุทธศาสนา ที่เรียกตนเองว่า กลุ่มชาวโสภ มาสร้างที่อยู่อาศัยรวมกันเป็นชุมชน ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีแนวทางบุญนิยมเป็นพื้นฐาน คือ ลดละกิเลส เสียสละขยัน สร้างสรรค์ เอื้อเฟื้อแบ่งปัน พยายามพึ่งตนเองในด้านต่างๆ ให้มากที่สุด ถือศีล 5 เป็นอย่างต่ำ รับประทานอาหารมังสวิรัต ไม่มีอบายมุข และไม่เลี้ยงสัตว์ทุกชนิด ใช้ระบบการบริโภคร่วมกันเป็นส่วนกลาง เรียกว่า สาธารณโภคี กล่าวคือ ผู้ร่วมโครงการมีสิทธิเข้ามาปลูกบ้านและพักอาศัยในชุมชนแต่ไม่มีสิทธิในที่ดิน ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิและ

สมาคมที่สมาชิกชาวโสภร่วมกันจัดตั้งขึ้นมา สมาชิกชุมชนจะแบ่งหน้าที่กันตามที่ดินเองมีความสามารถและเหมาะสมเพื่อทำงานให้ส่วนกลางของชุมชนโดยไม่มีค่าตอบแทน มีการร่วมแรงช่วยกันทำงานที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก เช่น ดำนา เกี่ยวข้าว ขนสิ่งของ ฯลฯ สมาชิกชุมชนมีสิทธิในการกินใช้ร่วมกัน รวมทั้งได้รับสวัสดิการที่ชุมชนจัดให้ ชุมชนแรกก่อตั้งในปี พ.ศ. 2527 คือ ชุมชนปฐมโสภ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ต่อมา มีผู้สนใจปฏิบัติธรรมในแนวทางนี้เพิ่มขึ้น เกิดการรวมตัวกันมีลักษณะทั้งที่เป็นกลุ่มและชุมชนตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ปัจจุบันชุมชนที่มีองค์ประกอบค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน มี 8 แห่ง และมีชุมชนอยู่ในขั้นการพัฒนาอีก 16 แห่ง เรียกกลุ่มและชุมชนรวมกันทั้งหมดนี้ว่า “เครือข่ายชุมชนบุญนิยมชาวโสภ” โดยมี สถาบันบุญนิยม ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี 2547 เป็นองค์กรกลางในการประสานกิจการงาน (สุวิดา 2549; Essen, 2005; Mackenzie, 2005)

ในปี พ.ศ. 2544 - 2547 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) (2547) ได้เลือกชุมชนบุญนิยมชาวโสภ 20 แห่งทั่วประเทศเป็นสถานที่จัดการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษตรกร เพื่อฟื้นฟูเกษตรกรที่พักชำระหนี้ภายใต้ “โครงการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตเกษตรกร” มีเป้าหมายช่วยเหลือเกษตรกรที่เข้าโครงการฯ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีผู้ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร “สังฆธรรมชีวิต” ระยะเวลาการอบรมรุ่นละ 5 วัน 4 คืน ประมาณ 60,000 คน โดยชุมชนแรกที่จัดการฝึกอบรมและเป็นต้นแบบของการอบรมที่ชุมชนบุญนิยมชาวโสภอื่นนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น คือ ชุมชนราชธานีโสภ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีผู้ผ่านการฝึก

อบรมตามโครงการดังกล่าว ประมาณ 5,000 คน (เครือข่าย
กสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย, 2547ก)

ในปี พ.ศ. 2546 - 2550 สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุน
ชุมชนบุญนิยมชาวอโศก เพื่อดำเนินงานโครงการ “พลัง
กูดินฟ้า ประชาเป็นสุข” โดยคณะผู้ปฏิบัติงานของศูนย์
ฝึกอบรมชุมชนบุญนิยมชาวอโศก 24 แห่ง ออกเยี่ยมเยียน
ติดตามผล และจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลายรูปแบบ
ให้แก่เกษตรกรที่ผ่านการอบรมหลักสูตร “สังฆกรรม
ชีวิต” และผู้สนใจอื่นในชุมชน เช่น การแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ การเรียนรู้เพิ่มเติม การศึกษาดูงาน การ
สนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสังคมและกลุ่มอาชีพ
การส่งเสริมการตลาดและการร่วมกิจกรรมงานประเพณี
ของชุมชนบุญนิยมชาวอโศกในโอกาสต่างๆ ทำให้ผู้ผ่าน
การอบรมจำนวนหนึ่งมีความมั่นใจในการเปลี่ยนแปลง
วิถีชีวิตสู่เศรษฐกิจพอเพียง มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว
จำนวนประมาณ 100,000 คน ซึ่งในส่วนที่ดำเนินงานโดย
ชุมชนราชธานีอโศก มีผู้ผ่านกิจกรรมดังกล่าว จำนวน
ประมาณ 5,300 คน (เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่ง
ประเทศไทย, 2547ข; 2550)

ในปี พ.ศ. 2550 - 2551 กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ร่วมกับ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงปราชญ์
ชาวบ้านทั่วประเทศ จำนวน 150 แห่ง เปิดรับเกษตรกร
ผู้สนใจเข้ารับการฝึกอบรม หลักสูตร “กสิกรรมไร้สาร
พิษ เศรษฐกิจพอเพียง” ระยะเวลาการอบรมรุ่นละ 5
วัน 4 คืน ตามโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎี
ใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนราชธานี
อโศกเป็นแห่งหนึ่งที่ได้รับเลือกให้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ
พอเพียงปราชญ์ชาวบ้าน รับเกษตรกรเข้าอบรมในปี
2550 จำนวน 1,000 คน และในปี 2551 จำนวน 700 คน
ซึ่งในปี พ.ศ. 2551 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์
การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอุบลราชธานี ได้นำเกษตรกรที่
ประสงค์กู้เงินจาก ธ.ก.ส. เข้ารับการอบรมด้วย จำนวน
ประมาณ 4,000 คน

บวร ทรัพย์สิงห์ (2546) ได้วิจัยอัตราส่วน
ต้นทุนประสิทธิผลการฝึกอบรมโครงการพัฒนา
ศักยภาพและคุณภาพชีวิตเกษตรกร หลักสูตรสังฆกรรม

ชีวิต ตามแนวบุญนิยม กรณีศึกษาศูนย์ฝึกอบรมชุมชน
ปฐมอโศก จังหวัดนครปฐม สรุปว่าเกษตรกรส่วนหนึ่ง
ได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการลดปัญหาของ
ตนเอง ด้วยการลดละเลิกอบายมุข ลดการใช้ปุ๋ยเคมี สาร
เคมีกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นใน
ครอบครัว จิตใจมีความสุข แจ่มใส เบิกบาน มองโลก
ในแง่ดี มีเมตตาขึ้น พร้อมพัฒนาตนเองและอาชีพอย่าง
มั่นใจ สามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในชุมชน มี
การร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมแก้ปัญหาภายในชุมชน มี
ส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ทำให้บริเวณบ้าน
และชุมชนสะอาดขึ้น ผลที่ได้คุ้มต้นทุนในการอบรม
แต่ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษารายได้ รายจ่าย ภาวะหนี้สิน ปัจจัย
และความมั่นคงของการเปลี่ยนแปลงหลังการอบรม
เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในภาคการเกษตรต้องใช้ระยะ
เวลานานในการสรุป

ความหมายของความพอเพียงตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยคุณลักษณะที่จะต้อง
ดำเนินไปพร้อมกัน 3 ประการ (พิพัฒน์, 2549) คือ

1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่
ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเอง
และผู้อื่น การผลิตและการบริโภค ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐาน
ของการพึ่งตนเอง เช่น ควรมีที่ดินเป็นของตนเอง ไม่
ควรไปซื้อหรือเช่ามาโดยกินกำลังตัวเอง วัตถุประสงค์ ควร
หาได้ในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ในเรื่องทุน ควรหลีกเลี่ยง
การกู้ยืมเพื่อมาใช้เป็นทุนในการผลิต เมื่อกิจการสร้าง
ทุนหมุนเวียนได้ในระดับหนึ่งจึงขยายการผลิต ด้าน
แรงงานเน้นการแบ่งปัน ร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและ
กัน ให้ความสำคัญทั้งผู้ใช้แรงงานและผู้ใช้แรงงาน
กิจกรรมการผลิต เน้นความประหยัดในทรัพยากรที่ใช้
คำนึงถึงการกระทบต่อระบบนิเวศ การไม่เบียดเบียน
ตนเองและผู้อื่น

2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับ
ระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดย
พิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่
คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ผล
ที่ออกมาจะมีประสิทธิผล มีประโยชน์ และมีความสุข

ทั้งนี้ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นและส่วนรวม รวมทั้งต้องรักษาคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่ตั้งมา

3) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ด้วยการมีหลักในการดำเนินชีวิตอย่างพอมีพอกิน มีเกียรติ ยืนอยู่ด้วยตัวเอง ใช้จ่ายไม่เกินกำลังที่หามาได้ ไม่สร้างหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้

ที่มาของการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ดำรงชีวิตด้วยความมีเหตุผล รอบคอบ อยู่ในความไม่ประมาท ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนวิถีชีวิตของเกษตรกร หลังจากผ่านโครงการฝึกอบรมการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีแนวทางบุญนิยมเป็นพื้นฐาน ซึ่งดำเนินการโดยชุมชนราชธานีโอศก อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ใน 3 ประเด็น คือ 1) การเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร ใน 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านความเป็นอยู่ในครอบครัว ด้านการทำงาน และด้านค่านิยม 2) ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรม และ 3) พลังที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยืนนาน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาโครงการฝึกอบรมการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ในการช่วยเกษตรกรเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีขึ้น

วิธีการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะมุ่งหาคำอธิบายของกรณีศึกษา (An Explanatory Case Study) ประมวลผลโดยใช้สถิติเบื้องต้นมาใช้กับข้อมูลบางส่วน เพื่อสนับสนุนในการอธิบายเหตุผลของการเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ที่ผ่านโครงการฝึกอบรมการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่มีแนวทางบุญนิยมเป็นพื้นฐาน ซึ่งดำเนินการโดยชุมชนราชธานีโอศก

เกษตรกรผู้เข้าร่วมในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มตามช่วงระยะเวลาของโครงการฝึกอบรม เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย เลือกโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพยายามเลือกให้ได้ตัวอย่างหลากหลายรูปแบบ สถานที่ และมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ที่ผ่านการฝึกอบรม หลักสูตรกลไกกรรมไร่สารพิษ เศรษฐกิจพอเพียง ในช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2551 เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 45 คน เลือกจากผู้ผ่านการอบรม รุ่นวันที่ 27 - 31 พฤษภาคม 2551 ซึ่งมีจำนวน 198 คน มาจาก อำเภอวารินชำราบ และอำเภอน้ำยืน ผู้ให้ข้อมูลมาจากหมู่บ้านที่มีผู้ผ่านการฝึกอบรม 3 คนขึ้นไป จำนวน 15 หมู่บ้าน กระจายครอบคลุมหลายพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย

กลุ่มที่ 2 เป็นผู้ที่ผ่านการฝึกอบรม หลักสูตรสัจธรรมชีวิต ในช่วงปี พ.ศ. 2544 – 2549 เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 38 คน เลือกจาก สมาชิกของกลุ่มเกษตรกรจำนวน 114 คน ที่มีการกิจกรรมกลุ่มแตกต่างกัน 4 กลุ่ม โดยการแนะนำจากผู้ปฏิบัติงานด้านฝึกอบรมของชุมชนราชธานีโอศก คือ (1) กลุ่มตลาดพืชผักไร่สารพิษอุทยานบุญนิยม อำเภอเมือง มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 13 คน ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน (2) กลุ่มโรงเรียนชานาเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนหมู ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 46 คน ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน (3) กลุ่มปยุตต์ภูมิคุ้มกันบ้านเม็กน้อย ตำบลกลาง อำเภอเดชอุดมมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 44 คน ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน และ (4) กลุ่มโรงเรียนชานาเกษตรอินทรีย์บ้านดอนโพธิ์ ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 11 คน ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ข้อคำถามในแบบสอบถาม ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ชื่อ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพด้านครอบครัว การสมรส จำนวนบุตร จำนวนพี่น้องร่วมสายโลหิต จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพ การฝึกอบรมและการเข้าร่วม

กิจกรรมเสริมหลังการฝึกอบรม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ก่อน และหลังการฝึกอบรมไม่น้อยกว่า 6 เดือน ได้แก่

(1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีที่ดินทำการเกษตร การใช้ปุ๋ยในการเกษตร การกำจัดศัตรูพืช รายได้จากการเกษตร รายได้นอกการเกษตร รายจ่ายในครัวเรือน ประเภทของค่าใช้จ่ายหลัก และสภาพหนี้สิน

(2) ด้านความเป็นอยู่ในครอบครัว ได้แก่ การมีปัญหาขัดแย้งกับผู้อยู่อาศัยในบ้านเดียวกัน การช่วยกิจการงานของครอบครัว การปรึกษาหารือกัน ในครอบครัว สภาพความอบอุ่นของครอบครัว สุขภาพกาย และสุขภาพใจ

(3) ด้านการทำงาน ได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมอาชีพหรือกลุ่มกิจกรรมทางสังคม บทบาทในกลุ่ม การทำงานช่วยเพื่อนบ้าน ความสามารถในการผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารเพื่อการบริโภคในครอบครัว

(4) ด้านค่านิยม ได้แก่ การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา เล่นการพนัน ความสนใจในการศึกษาปฏิบัติธรรม และการถือศีล

ส่วนที่ 3 ข้อมูลระดับความพร้อมที่จะเปลี่ยนพฤติกรรม ตามแนวคิดระดับขั้นของการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 5 ระดับ (Sullivan, 1998) คือ

ระดับที่ 1 ขั้นไม่สนใจปัญหา (Pre-contemplation) เป็นขั้นที่บุคคลยังไม่เชื่อว่าพฤติกรรมที่ตนเองกระทำอยู่นั้นเป็นปัญหา จึงไม่สนใจที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ระดับที่ 2 ขั้นลังเลใจ (Contemplation) เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มตระหนักว่าพฤติกรรมที่ตนเองกระทำอยู่นั้นเป็นปัญหา และคิดว่าน่าจะเปลี่ยน แต่ยังไม่พร้อมที่จะเปลี่ยน

ระดับที่ 3 ขั้นตัดสินใจและเตรียมตัว (Preparation) เป็นขั้นที่บุคคลตั้งใจว่าจะลงมือปฏิบัติพฤติกรรมใหม่เร็ว ๆ นี้ มีการวางแผน ขอคำปรึกษา หาข้อมูล และเริ่มลงมือกระทำพฤติกรรมใหม่ในบางอย่าง

ระดับที่ 4 ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action) เป็นขั้นที่บุคคลได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมภายนอกในการดำเนินชีวิตที่ผ่านมามากกว่า 6 เดือน บุคคลอาจยังไม่

มั่นคงในพฤติกรรมใหม่ การเฝ้าระวังการกลับไปเสวยซ้ำ (relapse) ยังถือเป็นเรื่องสำคัญในขั้นนี้ด้วย

ระดับที่ 5 ขั้นกระทำต่อเนื่อง (Maintenance) เป็นขั้นที่บุคคลกระทำพฤติกรรมใหม่อย่างต่อเนื่องมากกว่า 6 เดือน โดยยังคงมีการป้องกันการกลับไปกระทำซ้ำอย่างเดิม ตัวกระตุ้นที่ทำให้กลับไปกระทำซ้ำมีอิทธิพลน้อยลง ในขณะที่บุคคลมีความเชื่อมั่นในความสามารถมากขึ้น ที่จะดำรงพฤติกรรมใหม่ให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยืนยาว

การสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมในการวิจัย ใช้วิธีการค้นหาการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ (Davies and Dart, 2005) โดยขอให้เกษตรกรเล่าเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สำคัญที่สุดของตนเองหลังจากผ่านการฝึกอบรม นำข้อมูลที่ได้จากมุมมองของแต่ละคนมารวมกัน แล้วสรุปเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญร่วมกัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร ก่อนและหลังการฝึกอบรมไม่น้อยกว่า 6 เดือน กล่าวคือ

กลุ่มที่ 1 เก็บข้อมูล 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 เก็บข้อมูลก่อนการฝึกอบรม รุ่นวันที่ 27 - 31 พฤษภาคม 2551 โดยแจกแบบสอบถามให้ผู้ที่เกี่ยวข้องตอบคำถามในรูปแบบสอบถามด้วยตนเอง ในวันแรกของการฝึกอบรม ช่วงที่ 2 เก็บข้อมูลหลังจากผ่านการฝึกอบรมไม่น้อยกว่า 6 เดือน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล เดือนมีนาคม ถึงเดือนสิงหาคม 2552 เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

กลุ่มที่ 2 เก็บข้อมูลก่อนและหลังการฝึกอบรมในคราวเดียวกัน โดยขอให้เกษตรกรคิดย้อนหลังเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตก่อนการอบรมเปรียบเทียบกับปัจจุบัน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล เดือนธันวาคม 2551 ถึงสิงหาคม 2552 เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการหาข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลอื่นอีก 2 แหล่ง คือ ผู้นำหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในหมู่บ้านที่มีเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลพักอาศัยอยู่ และเจ้าหน้าที่ ช.ก.ส. ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมเกษตรกร เครื่องมือที่ใช้ คือ

การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการทางสถิติเบื้องต้น (จำนวน/ร้อยละ) แสดงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม ตามหัวข้อในแบบสอบถาม และอธิบายเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงในเชิงพรรณนา นำผลมาวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พล่งที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยืนนาน

ผลการวิจัย

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรใน 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านความเป็นอยู่ ครอบครัว ด้านการทำงาน และด้านค่านิยม เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรมไม่น้อยกว่า 6 เดือน

ด้านเศรษฐกิจ

1) การทำกสิกรรม เกษตรกรมีปริมาณพื้นที่ดินทำกินโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น เพราะซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น ผู้ที่ใช่ปุ๋ยอินทรีย์ และผู้ที่ใช้วิธีธรรมชาติกำจัดศัตรูพืชมีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม ผู้ที่ใช่ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดแมลง มีจำนวนลดลงทั้ง 2 กลุ่ม ผู้ที่ใช่สารเคมีกำจัดวัชพืช มีจำนวนคงเดิมในกลุ่มที่ 1 แต่ลดลงในกลุ่มที่ 2

2) รายได้ รายจ่าย และสภาพหนี้สิน เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเพิ่มขึ้นขณะเดียวกันก็มีรายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปีเพิ่มขึ้นด้วย เพราะนำเงินไปใช้จ่ายในด้านอื่นเพิ่มขึ้น เช่น ซื้อที่ดิน รถไถ รถบรรทุกเล็ก เป็นต้น บางรายนำไปลงทุนในการผลิตสินค้าเพื่อขาย เช่น ทำไม้กวาดทางมะพร้าว ส่วนหนึ่งนำไปใช้จ่ายในครัวเรือนและการศึกษาของบุตร เมื่อเงินไม่พอก็กู้จากแหล่งต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน และ ธ.ก.ส. เป็นต้น ทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม

ลักษณะข้อมูล	กลุ่มที่ 1 (2551)		กลุ่มที่ 2 (2544-49)	
	ก่อนอบรม	หลังอบรม	ก่อนอบรม	หลังอบรม
การทำกสิกรรม				
ปริมาณที่ดินทำกินโดยเฉลี่ย (ไร่)	19.39	20.72	28.21	31.66
ผู้ที่ใช่ปุ๋ยเคมี (ร้อยละ)	95.6	91.1	86.8	5.3
ผู้ที่ใช่ปุ๋ยอินทรีย์ (ร้อยละ)	86.7	97.8	63.2	100.0
ผู้ที่ใช้วิธีธรรมชาติกำจัดแมลงและวัชพืช (ร้อยละ)	26.6	33.3	50.0	97.4
ผู้ที่ใช่สารเคมีกำจัดแมลง (ร้อยละ)	20.0	4.4	50.0	0
ผู้ที่ใช่สารเคมีกำจัดวัชพืช (ร้อยละ)	66.7	66.7	7.9	2.6
รายได้ รายจ่าย และสภาพหนี้สิน				
รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (บาท)	91,111.90	107,778.51	61,316.30	111,053.22
รายจ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี (บาท)	39,333.79	73,556.03	52,222.56	80,000.46
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคน (บาท)	25,000.35	55,854.15	48,710.10	104,848.98
จำนวนคนที่เป็หนี้ (ร้อยละ)	82.2	91.0	81.6	86.8

ด้านความเป็นอยู่ในครอบครัว

1) **ความสัมพันธ์ในครอบครัว** ผู้ที่มีปัญหาขัดแย้งกับผู้อยู่อาศัยในบ้านเดียวกัน มีจำนวนเพิ่มขึ้นในกลุ่มที่ 1 สาเหตุเพราะ เงินไม่พอใช้ในครอบครัว คึดมสุรา บ่อย ส่วนกลุ่มที่ 2 มีจำนวนลดลง

การช่วยกิจการงานของครอบครัว การปรึกษาหารือคนในครอบครัว และการมีความอบอุ่นในครอบครัว มีจำนวนลดลงในกลุ่มที่ 1 ส่วนกลุ่มที่ 2 มีจำนวนเพิ่มขึ้น

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในครอบครัว ในกลุ่มที่ 1 ส่วนใหญ่คือ การขยันทำมาหากินมากขึ้น ในกลุ่มที่ 2 ส่วนใหญ่คือ ไม่คึดมสุรา ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน

2) **สุขภาพกาย** ก่อนการอบรมเกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้ง 2 กลุ่ม มีสุขภาพแข็งแรงไม่ค่อยเจ็บป่วย หลังการอบรม ผู้ที่แข็งแรงไม่ค่อยเจ็บป่วย มีจำนวนลดลงในกลุ่มที่ 1 แต่มีจำนวนเพิ่มขึ้นในกลุ่มที่ 2

3) **สุขภาพใจ** ก่อนการอบรม เกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้ง 2 กลุ่ม มีความไม่สบายใจหรือทุกข์ใจ เรื่องที่ไม่สบายใจหรือทุกข์ใจมากที่สุด คือ หนี้สิน และการทำมาหากิน รองลงมา ได้แก่ เรื่องครอบครัวและสุขภาพ หลังการอบรม ผู้ที่มีความไม่สบายใจหรือทุกข์ใจ มีจำนวนลดลงทั้ง 2 กลุ่ม เพราะ พบทางออกของชีวิต รู้ช่องทางและมีกำลังใจในการทำมาหากินดีขึ้นกว่าเดิม

ตารางที่ 2. การเปลี่ยนแปลงด้านความเป็นอยู่ในครอบครัวของเกษตรกร เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม

ลักษณะข้อมูล	กลุ่มที่ 1 (2551)		กลุ่มที่ 2 (2544-49)	
	ก่อนอบรม (ร้อยละ)	หลังอบรม (ร้อยละ)	ก่อนอบรม (ร้อยละ)	หลังอบรม (ร้อยละ)
ความสัมพันธ์ในครอบครัว (จำนวนบุคคล)				
ขัดแย้งกับผู้อยู่อาศัยในบ้านเดียวกัน เกือบทุกสัปดาห์	0	4.4	23.7	2.6
ช่วยกิจการงานของครอบครัว ก่อนข้างมาก	75.6	66.7	47.4	76.3
ปรึกษาหารือคนในครอบครัว เกือบทุกเรื่อง	73.3	71.1	34.2	55.3
มีความอบอุ่นในครอบครัว ก่อนข้างมาก	80.0	53.3	34.2	68.4
การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (จำนวนบุคคล)				
ขยันทำงาน	33.3	60.0	50.0	50.0
ไม่คึดมสุรา ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน	20.0	22.2	26.3	52.6
สุขภาพกาย (จำนวนบุคคล)				
ผู้ที่แข็งแรงไม่ค่อยเจ็บป่วย	88.9	77.8	57.9	76.2
มีความไม่สบายใจหรือทุกข์ใจ	51.1	33.2	79.9	36.8

ด้านการทำงาน

1) การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม การเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมอาชีพ และการได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งในกลุ่มกิจกรรม มีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม

2) การช่วยเหลือผู้อื่น ผู้ที่ช่วยทำงานให้เพื่อนบ้านโดยไม่มีค่าตอบแทนเกือบทุกครั้งที่ยกมามีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม

3) การพึ่งตนเอง ผู้ที่มีความสามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารเพื่อบริโภคในครอบครัว จำนวนลดลงในกลุ่มที่ 1 โดยให้เหตุผลว่า เดิมสามารถหารอาหารจากธรรมชาติได้ง่ายแทบไม่ต้องซื้อเลย ปัจจุบันอาหารจากธรรมชาติหาได้ค่อนข้างยากขึ้น ปลูกผักกินเองเพิ่มขึ้นแต่ยังไม่พอเพียงในการบริโภคอยู่ในระหว่างการปรับตัว ส่วนกลุ่มที่ 2 มีจำนวนเพิ่มขึ้น เพราะ สามารถปรับตัวได้แล้วและปลูกพืชผักกินเองได้มากขึ้น

ตารางที่ 3. การเปลี่ยนแปลงด้านการทำงานของเกษตรกร เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม

ลักษณะข้อมูล	กลุ่มที่ 1 (2551)		กลุ่มที่ 2 (2544-49)	
	ก่อนอบรม	หลังอบรม	ก่อนอบรม	หลังอบรม
(จำนวนบุคคล)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)
เป็นสมาชิกกลุ่ม	46.7	53.3	36.8	100.0
เป็นกรรมการกลุ่ม	2.2	4.4	13.2	44.7
ช่วยทำงานให้เพื่อนบ้านเกือบทุกครั้งที่ยกมา	46.7	71.1	42.1	65.8
ผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารได้มาก ซื่อเป็นส่วนน้อย	60.0	55.6	39.5	60.5

ด้านค่านิยม

1) ค่านิยมเกี่ยวกับอบายมุข ผู้ที่สูบบุหรี่และผู้ดื่มสุราหรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ มีจำนวนลดลงทั้ง 2 กลุ่ม การสูบบุหรี่ ส่วนใหญ่ สูบยาเส้นมวนเอง เพราะ บุหรี่ซองมีราคาแพง การดื่มสุรา ส่วนใหญ่ จะดื่มนานๆครั้งเวลาที่มีเทศกาลหรือมีงานรื่นเริง ไม่ค่อยได้ซื้อเอง

ผู้ที่เล่นการพนัน มีจำนวนเพิ่มขึ้นในกลุ่มที่ 1 ส่วนในกลุ่มที่ 2 มีจำนวนลดลง การพนันที่เล่นส่วนใหญ่ ได้แก่ หวย ชนไก่ เหตุผลที่เล่นการพนัน เพราะ เล่นตามเพื่อน พอได้รับเงินจากการพนัน ก็เลยคิดใจ

2) ค่านิยมเกี่ยวกับความสนใจศึกษาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา ผู้ที่มีความสนใจศึกษาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา มีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม โดยผู้ที่ถือศีลครบ 5 ข้อ เป็นบางวันและทุกวัน มีจำนวนลดลงในกลุ่มที่ 1 แต่เพิ่มขึ้นในกลุ่มที่ 2

ตารางที่ 4. การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของเกษตรกร เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม

ลักษณะข้อมูล	กลุ่มที่ 1 (2551)		กลุ่มที่ 2 (2544-49)	
	ก่อนอบรม	หลังอบรม	ก่อนอบรม	หลังอบรม
ค่านิยมเกี่ยวกับอบายมุข (จำนวนบุคคล)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)
ผู้ที่ไม่สูบบุหรี่	80.0	82.2	60.5	78.9
ผู้ที่ไม่ดื่มสุรา	53.3	55.6	36.8	78.9
ผู้ที่ไม่เล่นการพนัน	82.2	71.1	52.6	92.1
ค่านิยมเกี่ยวกับความสนใจปฏิบัติธรรม				
สนใจศึกษาและปฏิบัติอย่างปานกลาง	35.6	80.0	42.1	84.2
ถือศีลครบ 5 ข้อ บางวันและทุกวัน	22.2	20.0	5.3	28.4

ความสนใจที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมก่อนการอบรมและการได้รับกิจกรรมเสริมหลังการอบรม

ก่อนอบรม เกษตรกรส่วนใหญ่ของทั้ง 2 กลุ่ม ความพร้อมที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมอยู่ในระดับที่ 2 ขึ้นถึงเลใจ (Contemplation) มีความคิดจะเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตแต่ยังไม่พร้อมที่จะเปลี่ยน หลังอบรม เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ไม่เคยได้รับการจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรม และไม่เคยเข้าร่วมงานประเพณีของชุมชนบุญนิยมชาวโอศก ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่ 2 ส่วนใหญ่ได้รับการเยี่ยมชมติดตามผลและจัดกิจกรรมเสริมความรู้รวมทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงาน ธ.ก.ส. อย่างต่อเนื่องหลังการฝึกอบรม และเคยเข้าร่วมงานประเพณีของชุมชนบุญนิยมชาวโอศก

2. การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีความเห็นเหมือนกันว่า การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด คือ ลดการใช้ปุ๋ยเคมี เปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ลดการใช้สารเคมีกำจัดแมลงและวัชพืชเปลี่ยนมาใช้วิถีธรรมชาติ เพราะ เป็นการลดค่าใช้จ่ายปัจจัยสำคัญในการผลิต ซึ่งมีต้นทุนสูงขึ้นเป็นลำดับ โดยเป็นผลจากได้รับความรู้จากการไปฝึกอบรม ทั้งด้านอาชีพ ธรรมะ จากบุคคลตัวอย่างและสภาพแวดล้อมที่ทำให้มีความรู้เพิ่มขึ้นและเข้าใจวิธีทำการเกษตรที่ปลอดภัยจากสารพิษ มีความสบายใจในการ

ทำเกษตรเพราะไม่มีสารพิษ ไม่ทำลายสุขภาพทั้งตนเองและผู้บริโภค สภาพแวดล้อมดีขึ้น ดินดีขึ้น ผลผลิตดีขึ้น รู้จักใช้พื้นที่ดินทำกินอย่างคุ้มค่า ภูมิใจที่ได้กินชีวิตให้แผ่นดิน ถือเป็นการตอบแทนพระคุณแผ่นดิน เมื่อก่อนทำอย่างเดียว ปัจจุบันปลูกพืชสารพัดอย่าง ปลูกพืชผักในการบริโภคมากขึ้น ทำให้มีของกินอุดมสมบูรณ์โดยไม่ต้องซื้อ สามารถพึ่งตัวเองและแจกให้คนอื่นได้มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญรองลงมา คือ การลด ละ เลิกอบายมุข เหล้า บุหรี่ และการพนัน (กลุ่มที่ 1 ผู้ที่เล่นการพนันมีจำนวนเพิ่มขึ้น) เกษตรกรให้เหตุผลว่า ได้เรียนรู้โทษภัยของอบายมุข และได้รับฟังแนวทางการปฏิบัติจากบุคคลตัวอย่างที่ทำได้จริง เป็นการละจากความชั่วความเสื่อม ถ้าผ่านเรื่องนี้ได้ การเปลี่ยนพฤติกรรมในเรื่องอื่นจะทำได้ไม่ยาก

การเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ได้แก่ การถือศีลปฏิบัติธรรมที่เคร่งครัดขึ้น ระมัดระวังพยายามไม่ทำบาป ลดโลภ โกรธ หลง มีการเสียสละเพื่อส่วนรวมช่วยเหลือคนอื่นมากขึ้น อยากให้คนอื่นได้ความรู้เหมือนที่ตนเองรู้ ต้องการช่วยเหลือคนอื่น เป็นผลมาจากได้ฟังธรรมและการชี้แนะจากนักบวชทำให้รู้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนาและการมีพื้นฐานจิตใจเดิมที่ใฝ่ในการทำมาหากินดี ซึ่งถูกหล่อหลอมมาจากบรรพบุรุษ เป็นพลังที่มีอยู่ในตัวบุคคล แต่ถูกรอบงำด้วยกระแสทุนนิยมและวัตถุนิยม เมื่อได้รับการกระตุ้น

จิตสำนึกจากกระบวนการฝึกอบรม จึงเกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมกลับไปสู่ความดีงามที่มีอยู่เดิม

มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เป็นคนมีเหตุผลมากขึ้น ใจเย็นขึ้น อารมณ์โกรธลดลง ก่อนการอบรม เกษตรกรขาดความมั่นใจในตนเอง แล้วแต่เพื่อนจะชักชวนไป ต้องดื่มห้ำเพราะเกรงใจเพื่อน ญาติพี่น้อง และสังคมไม่ยอมรับ หลังการอบรม เลิกดื่มห้ำ ญาติพี่น้อง และสังคมให้การยอมรับมากขึ้น

มีรายได้เพิ่มขึ้น เพราะ มีปัญญารู้จักคิดสร้างสรรค์ รู้วิธีทำมาหากินที่ดีกว่าเดิม มีความขยัน อดทนหรือร้อนและอดทนในการทำมาหากินมากขึ้น ไม่ปล่อยเวลาผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ มีการทำอาชีพเสริมเพิ่มขึ้น เห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ มากกว่าแต่ก่อน

ความเป็นอยู่ของครอบครัว มีปัญหาน้อยลง เพราะ ครอบครัวได้พัฒนาตนเองในด้านการประกอบอาชีพ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รู้จักประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและการอดออม กินอยู่อย่างไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ทำให้รายจ่ายลดลง เศรษฐกิจของครอบครัวมั่นคงขึ้น ฟุ้งตนเองได้มากขึ้น ความขัดแย้งในครอบครัวลดลง ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้น (กลุ่มที่ 1 ความเป็นอยู่ของครอบครัว ปัญหาไม่ลดลง)

มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น เพราะ มีการเข้าร่วมทำงานเป็นกลุ่มมากขึ้น ให้ความสำคัญแก่คนและให้กำลังใจกัน การมีส่วนร่วม ลดความเห็นแก่ตัว เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนอื่น มีการเผยแพร่ความรู้ให้คนอื่นได้รับรู้ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ คือ ธ.ก.ส. จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีกรรมวิธีสารพิน เศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มเกษตรกรบ้านดอนหมู ตำบลกลาง อำเภอดงหลวง พิษณุโลก)

3. ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น ปัจจัยสำคัญแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ การเป็นห่วงสุขภาพของตนเอง กลัวอันตรายจากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว มีปัญหาลดลง ความศรัทธาในพุทธศาสนาและการมีพื้น

ฐานจิตใจเดิมที่มีความใฝ่ดีอยู่แล้ว ซึ่งถูกหล่อหลอมมาจากบรรพบุรุษ

ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ได้แก่ การลดต้นทุนการผลิต ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีรายได้เพิ่มขึ้น

การได้รับความรู้จากการฝึกอบรมทั้งด้านอาชีพและธรรมะ ได้พบเห็นสภาพแวดล้อมและบุคคลตัวอย่างที่ทำความดีอย่างจริงจัง การได้ฟังธรรมจากนักบวช ทำให้เข้าใจสาระของการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการเปลี่ยนแปลง

การร่วมกลุ่มทำกิจกรรมอาชีพ ทำให้รู้จักผู้คนมากขึ้น รู้จักวิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ให้ความสำคัญแก่คนและให้กำลังใจกัน มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เอาเหตุผลมาอภิปรายกัน แล้วลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน

การเชื่อมโยงติดตามผลและจัดกิจกรรมเสริมความรู้ การสนับสนุนจากสังคมในหมู่บ้านและหน่วยงานของรัฐ ทำให้มีความตื่นตัวและได้รับกำลังใจในการเปลี่ยนพฤติกรรม

สภาพแวดล้อมของชุมชน เกษตรกรที่อาศัยในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ มีการเปลี่ยนพฤติกรรมมากกว่าเกษตรกรที่อาศัยในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ความเจริญ

4. พลังที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยั่งยืน

ความมั่นคงและยั่งยืนของพฤติกรรมใหม่ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กระทำพฤติกรรมใหม่อยู่ในระดับที่ 5 ขึ้นกระทำต่อเนื่อง (Maintenance) มากกว่า 6 เดือน

พลังที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยั่งยืน แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

พลังสนับสนุนที่มาจากภายในชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนจากญาติพี่น้อง และสังคมในชุมชน พบว่า ผู้ที่ไปอบรมมา มีการเผยแพร่ความรู้ให้แก่คนในหมู่บ้านที่สนใจ เช่น การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ อาหารการกิน การทำน้ำยาล้างจานไว้ใช้ เป็นต้น มีการรวมกลุ่มกันทำและแยกไปทำของตนเอง ชาวบ้านทั่วไปที่ทำตามคำแนะนำของกลุ่มที่

ไปอบรมมา มีจำนวนน้อย เพราะ ความเชื่อเดิมมีอิทธิพลสูงต่อชาวบ้าน ก่อนที่จะเปลี่ยนความเชื่อเดิมต้องให้คนอื่นทำได้ก่อน เกษตรกรที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใหม่ และประสบความสำเร็จเป็นตัวอย่างยังมีจำนวนไม่มาก ชุมชนได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมน้อย ไม่สามารถสร้างเป็นกระแสนของการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนได้ ยกเว้นที่บ้านดอนหมู หมู่ที่ 10 ตำบลขามเปี้ย อำเภอตระการพืชผล ประชากรในหมู่บ้านเริ่มให้การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เพราะได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงชัดเจน

พลังสนับสนุนที่มาจากภายนอกชุมชน ได้แก่ การเยี่ยมชมติดตามผล การจัดกิจกรรมเสริมความรู้อย่างต่อเนื่องหลังการอบรมโดยคณะปฏิบัติกรจากชุมชนบุญนิยมราชธานีอโศก และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น ธ.ก.ส. องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยทหารจากโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง เฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ค่ายสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ ทำให้การรวมกลุ่มทำกิจกรรมด้านอาชีพและสังคมของเกษตรกรบางหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง ได้รับการยอมรับจากประชากรในหมู่บ้านมากขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

การเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรในภาพรวม

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ไม่ได้รับการเยี่ยมชมติดตามผลและจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรม มีการเปลี่ยนพฤติกรรมในทางบวกในบางตัวชีวิตของแต่ละด้าน ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่ 2 ได้รับการเยี่ยมชมติดตามผลและจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรม รวมทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ มีการเปลี่ยนพฤติกรรมในทางบวกในทุกตัวชีวิตของทุกด้าน ยกเว้นสภาพหนี้สิน แสดงว่า การฝึกอบรม 5 วัน 4 คืน เป็นการจุดประกายความคิดในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร หลังการฝึกอบรมเกษตรกรมี

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในบางเรื่อง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น คือ การรวมกลุ่มทำกิจกรรมอาชีพ การเยี่ยมชมติดตามผล การจัดกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรม และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

การเปลี่ยนพฤติกรรมที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความพอประมาณ เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หลังการอบรม ส่วนหนึ่งมีการเพิ่มพื้นที่ดินทำกินโดยการซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น เพราะมีความมั่นใจในอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น ลดการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช เปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่สามารถทำตัวเอง ใช้วิถีธรรมชาติในการกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช เป็นการช่วยรักษาสภาพแวดล้อม มีการเพิ่มความสามารถในการปลูกพืชผักสำหรับบริโภคในครอบครัวและการทำอาชีพเสริม ลด ละ เลิก อบายมุข เหล้า บุหรี่ และการพนัน ทำให้ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ นำไปสู่การพึ่งตนเองในระดับบุคคลและครอบครัว

เกษตรกรเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมอาชีพและสังคมมากขึ้น มีน้ำใจเพิ่มขึ้นในการช่วยทำงานให้เพื่อนบ้านโดยไม่มีค่าตอบแทน ทำให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำไปสู่การพึ่งตนเองในระดับชุมชน

สภาพหนี้สิน จำนวนคนที่เป็หนี้และมูลค่าหนี้เพิ่มขึ้น แสดงว่า เกษตรกรถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนวิถีชีวิตแล้ว ปัญหาในการดำเนินชีวิตลดลงและมีความสามารถในการชำระเงินกู้คืนได้ แต่ก็ยังมีความต้องการพึ่งพาอาศัยเงินกู้จากแหล่งทุน ในขณะที่แหล่งทุนก็ต้องการปล่อยเงินกู้เพื่อจะได้ผลประโยชน์จากดอกเบี้ย จึงเป็นการสมประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ภาวะหนี้สินของเกษตรกรอาจจะเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยากในสภาพสังคมปัจจุบัน

ความมีเหตุผล ก่อนการอบรม เกษตรกรขาดความมั่นใจในตนเอง แล้วแต่เพื่อนจะชักชวนไป บางรายต้องกินเหล้าเพราะเกรงใจเพื่อน ญาติพี่น้องและสังคมไม่ยอมรับ ใช้สารเคมีในการเกษตรตามคำแนะนำของคนอื่น เมื่อได้เรียนรู้โทษภัยของการดำเนินชีวิตที่ไม่ถูกต้อง จึงเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต เช่น ลดอบายมุข ขน

ทำงานมากขึ้น ลดการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดแมลงและวัชพืช มีความเป็นตัวของตัวเอง เป็นคนมีเหตุผลมากขึ้น ใจเย็นขึ้น อารมณ์โกรธลดลง เป็นต้น ทำให้มีความมั่นใจในการดำเนินชีวิต มีความรู้สึกที่ชีวิตตนเองมีคุณค่ามากขึ้น

การรู้จักใช้เหตุผลจึงเป็นพลังภายในตัวบุคคลที่ส่งเสริมพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยืนนาน ส่วนแรงเสริมที่เป็นพลังจากภายนอกตัวบุคคล ได้แก่

1) การยอมรับมากขึ้นจากครอบครัวและญาติพี่น้อง เพราะ พฤติกรรมใหม่ทำให้ลดปัญหาของคนเองและครอบครัว

2) การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้รู้จักผู้คนมากขึ้น รู้จักวิธีการทำงานเป็นกลุ่ม ให้ความสำคัญแก่คนและให้กำลังใจกัน

3) การเยี่ยมชมติดตามผล จัดกิจกรรมเสริมความรู้อย่างต่อเนื่องหลังการอบรม และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เป็นการพัฒนาความสามารถทางปัญญา สร้างความเชื่อมั่นในวิถีคิดและการปฏิบัติให้แก่เกษตรกร ทำให้มีความตื่นตัวและได้รับกำลังใจในการพยายามรักษาพฤติกรรมใหม่ให้มั่นคงและยืนนาน

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี การขาดภูมิคุ้มกันทางด้านวิถีคิดและความรู้ เป็นเหตุให้เกษตรกรไม่รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น ทำให้การดำเนินชีวิตตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสการพัฒนาสังคมโลกที่เน้นการบริโภคแบบไม่พอเพียง การสนับสนุนให้เกษตรกรได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงจากเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้โดยตรง เป็นการเสนอวิถีคิดและพฤติกรรมใหม่ในการดำเนินชีวิตให้แก่เกษตรกรโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมที่มีบุคลากร สภาพแวดล้อม มีตัวอย่างของการปฏิบัติทั้งด้านอาชีพ วิถีชีวิต และธรรมะ เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ทั้งด้านจิตภาพและกายภาพ จุดประกายความคิดในการเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งในด้านอาชีพและค่านิยม การได้รับการเสริมพลังหลังการอบรมทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเป็นแรงผลักดันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การดำเนินชีวิตอยู่ในระดับพอเพียง เกษตรกรได้อาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1) ผู้ดำเนินการฝึกอบรม ควรให้ความสำคัญมากขึ้นในกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง เพราะกระบวนการฝึกอบรมสามารถทำให้เกษตรกรเปลี่ยนวิถีคิดในบางเรื่อง ส่วนการเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตหลังการฝึกอบรมต้องใช้เวลา นานพอสมควรในการปรับตัว ต้องการกำลังใจและการสนับสนุนเพื่อความมั่นคงและยืนนาน

1.2) หน่วยงานภาครัฐ ในการจัดสรรงบประมาณของโครงการฝึกอบรม ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมเสริมความรู้หลังการฝึกอบรมไว้ด้วย และควรให้การสนับสนุนกระบวนการกลุ่มของเกษตรกร ในลักษณะมุ่งให้กลุ่มมีความสามารถพึ่งตนเองได้

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร ต้องพิจารณาถึงการรักษาความมั่นคงและยืนนานของพฤติกรรมใหม่ไม่ให้เสื่อมถอยหรือล่มสลายเวียนกลับสู่สภาพเดิม ซึ่งอาจจะมาจากนโยบายของรัฐ สภาพสังคมแวดล้อม หรือปัจจัยอื่น ควรทำการศึกษาปัจจัยที่ทำให้เสื่อมถอยจากพฤติกรรมใหม่และเกิดการเวียนกลับ เพื่อหาทางป้องกันการเสื่อมถอยให้เกิดขึ้นซ้ำที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ คุญภูษิต เรื่อง กระบวนการเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร หลังจากผ่านโครงการฝึกอบรมแนวทางบุญนิยมโดยชุมชนราชธานีโอศก ได้รับทุนอุดหนุนจากงานบัณฑิตศึกษา คณะบริหารศาสตร์ และทุนสนับสนุนการทำวิจัย หรือผลงาน จากทุนเพื่อการพัฒนาวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีงบประมาณ 2552

เอกสารอ้างอิง

เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย. 2547ก.

สรุปบทเรียนการอบรมเกษตรกรโครงการพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามนโยบายพักชำระหนี้เกษตรกรของรัฐบาล. เอกสารถ่ายสำเนาประกอบการประชุมสรุปบทเรียนการอบรมเกษตรกร ณ ชุมชนสันตอโศก วันที่ 6 พฤษภาคม 2547.

เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย. 2547ข.

รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์โครงการ พลังกูดินฟ้า ประชาเป็นสุข (รหัสโครงการ 46-00826) ปีที่ 1 : 1 สิงหาคม 2546 – 31 สิงหาคม 2547. เอกสารถ่ายสำเนาเสนอกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย. 2550.

รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์โครงการ พลังกูดินฟ้า ประชาเป็นสุข (รหัสโครงการ 48-01726) ปีที่ 2 : 1 มิถุนายน 2548 – 15 กุมภาพันธ์ 2550. เอกสารถ่ายสำเนาเสนอกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. 2547.

ผลงาน โครงการพักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย พ.ศ. 2544-2547. กรุงเทพฯ: ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.

บวร ทรัพย์สิงห์. 2546. อัตราส่วนต้นทุนประสิทธิผล

การฝึกอบรมโครงการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตเกษตรกร หลักสูตรสังฆกรรมชีวิต ตามแนว “บุญนิยม” : กรณีศึกษาศูนย์ฝึกอบรมชุมชนปฐมอโศก จังหวัดนครปฐม. ปรินญาณีพันธ์ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. 2549. การใช้การสร้างตัวชี้วัด

เพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุวิดา แสงสีหนาท. 2549. ภูมิปัญญาบูรณาการบน

ฐานคิดพุทธปรัชญา : ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์.

Davies, R. and Dart, J. 2005. **The ‘Most Significant**

Change’ (MSC) Technique A Guide to Its Use. [online][cited 8 July 2010]. Available from: <http://www.mande.co.uk/docs/MSCGuide.pdf>

Essen, J. 2005. **Right Development : The Santi Asoke**

Buddhist Reform movement of Thailand. Lanham, MD: Lexington Books.

Mackenzie, R. 2005. **An Analysis of The Wat Phra**

Dhammakaya and Santi Asoke Movements and Their Approches To Spiritual Development. PhD Dissertation, University of Sunderland, UK.

Sullivan, K.T. 1998. **The Transtheoretical Model**

of Behavior Change. [online].[cited 30 October 2007]. Available from: <http://www.ericdigests.org/1999-4/health.htm>